

Stefania Szczurkowska

Szkolnictwo wyższe w Wielkiej Brytanii : specyfika rozwoju i finansowania uczelni : przeszłość i teraźniejszość

Studia z Teorii Wychowania 6/2 (11), 139-162

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stefania Szczurkowska

Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Warszawie

Szkolnictwo wyższe w Wielkiej Brytanii. Specyfika rozwoju i finansowanie uczelni – przeszłość i terażniejszość

Wprowadzenie

Przemiany w szkolnictwie wyższym zachodzą w szerokim kontekście przyczynowym, na który składają się m.in. takie czynniki, jak: neoliberalizm opowiadający się za urynkowaniem edukacji, dzięki czemu nauczanie, jak i badania nabierają charakteru towaru; polityka państwa odchodząca od zasobnego finansowania sektora szkół wyższych ze środków publicznych; popyt społeczny w dobie lawinowego przyrostu informacji na ludzi starannie wykształconych i wysoce kompetentnych w zakresie wiedzy matematycznej i przynależnej naukom przyrodniczym, a zwłaszcza w obrębie technologii. Ta gwałtownie rozwijająca się technologia, zwana także „rzeczywistością wirtualną”, dała o sobie znać w ostatniej dekadzie XX w. Podobnie, źródła neoliberalizmu wpisują się w schyłek XX stulecia, kiedy to uczelnie wyższe coraz silniej stawały się przedmiotem zainteresowania kapitału, a urynkowanie usług edukacyjnych zorientowane było na cele komercyjne.

Wizerunek człowieka wykształconego stwarza bez wątpienia kultura, a współczesne procesy globalizacyjne prowadzące do zdecydowanego „kurczenia się świata” dopełniają obrazu. Nowocześnie wykształcony człowiek dysponuje tylko usystematyzowaną wiedzą, lecz również narzędziami i umiejętnościami pozwalającymi ją zdobyć. Uniwersytety bywają współcześnie określane jako instytucje, w których w sposób zorganizowany produkuje się wiedzę na potrzeby rządów i korporacji. Wiedza ta ma sprostać siłom rynkowym, sama ulegając komercjalizacji.

W artykule uwaga koncentrować się będzie wokół specyfiki rozwoju brytyjskiego sektora szkolnictwa wyższego i kwestii finansowania uczelni

z chwilą wkroczenia w XXI stulecie, wraz z retrospektywną refleksją dotyczącą dekad wcześniejszych.

Ramy legislacyjne

W przekroju historycznym regulacje prawne odnoszące się do sektora szkół wyższych w Wielkiej Brytanii, tj. w Anglii, Walii i Irlandii Północnej ilustruje poniższe zestawienie.

Akty prawne i/lub oficjalne dokumenty dotyczące szkolnictwa wyższego w Wielkiej Brytanii Anglia, Walia i Irlandia Północna

Rok wydania	Nazwa oficjalna w brzmieniu oryginalnym	Treść
1956	<i>White Paper. Technical Education</i>	Zapowiedź utworzenia 10 kolegiów zaawansowanej technologii
1963	<i>Robbins Report. Higher Education</i>	Postulat edukacyjnej ekspansji, rozwoju infrastruktury szkolnictwa wyższego, łatwego dostępu do kształcenia dla wszystkich uzdolnionych jednostek.
1966	<i>White Paper. A Plan for Polytechnics and Other Colleges</i>	Plan powołania do istnienia 30 politechnik o charakterze regionalnych ośrodków szkolnictwa wyższego związanych z sektorem przemysłu i usług.
1981	<i>White Paper. The Government's Expenditure Plans 1981-82 – 1983-84</i>	Zapowiedź obniżonych nakładów na szkolnictwo wyższe i dalsze kształcenie do 8% na przestrzeni 3 lat, a w konsekwencji poważnych ograniczeń środków finansowych – zmiana ogólnej polityki państwa w odniesieniu do szkolnictwa wyższego.
1987	<i>White Paper. Higher Education: Meeting the Challenge</i>	Zwiększenie dostępu do studiów wyższych wskutek bardziej liberalnych kryteriów przyjęć, z jednoczesną poprawą jakości kształcenia wynikającą z procedur walidacyjnych. Wzrost efektywności edukacji wskutek zmodyfikowanych wskaźników osiągnięć. Wzmocnienie selektywności finansowania badań naukowych.
1988	<i>Education Reform Act</i>	Zapowiedź zrównania statusu wszystkich uczelni brytyjskich i finansowania z budżetu państwa uniwersytetów, politechnik i kolegiów.
1990	<i>Education (Student Loan) Act</i>	Wprowadzenie pożyczek dla studentów w zależności od sytuacji materialnej rodziny i wysokości opłat za studia.
1991	<i>White Paper. Higher Education: A New Framework</i>	Ustanowienie zintegrowanego systemu szkolnictwa wyższego z przynależnymi mu zasadami kontroli jakości i procedur ewaluacyjnych.
1992	<i>Further and Higher Education Act</i>	Zmiany strukturalne znoszące system binarny i nadające politechnikom status uniwersytetu.

1997	<i>Dearing Report. National Committee of Inquiry into Higher Education: Higher Education In the Learning Society</i>	Postulat zniesienia barier między kształceniem akademickim i zawodowym dzięki aktywnemu partnerstwu instytucji szkolnictwa wyższego z sektorem przemysłu, handlu i usług. Eksponowanie znaczenia umiejętności kluczowych (<i>core skills</i>) w programach kształcenia.
2004	<i>Quality Assurance Agency (QAA). Code of Practice for the Assurance of Academic Quality and Standards in Higher Education: Section 1: Postgraduate Research Programmes, Section 2: Collaborative Provision, and Flexible and Distributed Learning (including e-learning).</i>	Świadczenie kompleksowych usług na rzecz zapewniania jakości brytyjskiego sektora szkolnictwa wyższego poprzez przestrzeganie standardów kwalifikacji i usprawnianie mechanizmów zarządzania jakością.
2004	<i>Higher Education Act</i>	Zapowiedź zmian finansowania uniwersytetów i zasad dotyczących wysokości czesnego – odejście od sztywnej opłaty w kwocie 1125 funtów rocznie na rzecz zmiennej wysokości czesnego od 0 do 3000 funtów rocznie.

Źródła: M. Wójcicka, *Studia uniwersyteckie i nieuniwersyteckie a strategie rządowe – uwarunkowania dywersyfikacji*, [w:] *Dywersyfikacja w szkolnictwie wyższym. Uwarunkowania i perspektywy*, Warszawa, Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, Uniwersytet Warszawski, 2002, s. 99, 100. *Struktury systemów szkolnictwa wyższego w Europie 2006/2007. Proces Boloński: kierunki rozwoju w poszczególnych krajach*, Warszawa, Eurydice, Sieć Informacji o Edukacji w Europie, 2008, s. 304. *Higher Education Act 2004*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/8/contents/enacted>, dostęp: 9.01.2014.

Bardzo ważnym dla brytyjskiego sektora szkolnictwa wyższego dokumentem legislacyjnym był *Higher Education Act* z 2004 r. Prognozował istotne zmiany w zakresie odpłatności za studia. Od 1988 r. pod rządami Partii Pracy (*Labour Party*), z premierem Tony Blairem, zniesiono przysługujące studentom stypendium socjalne (*maintenance grant*) i powszechnie wprowadzono sztywne opłaty czesnego w wysokości nieznacznie przekraczającej 1000 funtów rocznie. Pomimo, iż odstąpiono od ok. ¼ tej sumy wobec studentów z ubogich rodzin, nadal rozlegały się góry za utrzymaniem nieodpłatnych studiów, ponieważ nowe zasady prowadziły do niepotrzebnego zadłużania się zainteresowanych nauką. Rząd obstawał jednak przy swoim, uznając że czesne stanowi najlepsze źródło finansowania uniwersytetów. Jednocześnie głosił postulat 50% wzrostu liczby studiujących do 2010 r.

Ostatecznie akt prawny z 2004 r. zarządził działania wykonawcze postulowanych zmian od 2006 r. na terenie Anglii i Walii. W miejsce opłat rocznych studentom udzielano rządowych pożyczek spłacanych z uzyskiwanych przez absolwentów zarobków wynoszących powyżej 15 000 funtów rocznie. Wahania pensji pociągały za sobą fluktuację czesnego. Zarobki

poniżej 15 000 funtów rocznie automatycznie kasowały płatności, a także umarzały ewentualne długi po 25 latach.

Stałą, sztywną wysokość czesnego w kwocie 1125 funtów rocznie zastąpiono elastycznymi kwotami w przedziale od 0 do 3000 funtów rocznie. Elastyczność tę argumentowano zróżnicowanymi kosztami nauki w ramach poszczególnych kierunków i specjalności. Chociaż zmiany legislacyjne z założenia wydatnie zasilają dochody uczelni, niektóre uniwersytety żądały opłat sięgających skrajnie nawet 12 000 funtów rocznie. Pomoc finansowa dla studentów z ubogich rodzin w żadnym przypadku nie mogła przekroczyć maksymalnej kwoty 3 000 funtów w skali jednego roku.

Specyfika rozwoju uczelni brytyjskich

Uniwersytety brytyjskie jawią się na mapie instytucji edukacyjnych w rozległym spektrum czasowym. Ich bogatą historię przedstawia poniższa tabela.

Uniwersytety w Zjednoczonym Królestwie według daty założenia

Nazwa oficjalna w brzmieniu oryginalnym	Rok założenia
<i>University of Oxford</i>	Przed 1167 r. Brak jest precyzyjnej daty powstania, chociaż wykładano tu już w 1096 r. Najstarszy University College powstał w 1249 r.
<i>University of Cambridge</i>	1209
<i>University of St Andrews</i>	Między 1410 i 1413
<i>University of Glasgow</i>	1451
<i>University of Aberdeen</i>	1495 r. Pierwotnie King's College z 1495 r. i Marishal College z 1593 r. utworzyły University of Aberdeen w 1860 r.
<i>University of Edinburgh</i>	1583
<i>University of Wales, Lampeter</i>	1822 r. Pierwotnie St David's College
<i>The University of Durham</i>	1832
<i>University of London</i>	1836
<i>The Queen's University of Belfast</i>	1845 r. Pierwotnie Queen's College. Od 1850 r. część University of Ireland
<i>Victoria University</i>	1880 r. Od 2004 r. University of Manchester
<i>University of Wales</i>	1893
<i>University of Birmingham</i>	1900
<i>University of Liverpool</i>	1903
<i>University of Leeds</i>	1904
<i>University of Sheffield</i>	1905
<i>University of Bristol</i>	1909

<i>Swansea University</i>	1920
<i>University of Reading</i>	1926
<i>University of Nottingham</i>	1948
<i>University of Southampton</i>	1952
<i>University of Hull</i>	1954
<i>University of Exeter</i>	1955
<i>University of Leicester</i>	1957
<i>University of Sussex</i>	1961
<i>Keele University</i>	1962
<i>University of East Anglia</i>	1963
<i>University of York</i>	1963
<i>Newcastle University</i>	1963
<i>Lancaster University</i>	1964
<i>University of Strathclyde</i>	1964
<i>University of Kent</i>	1965
<i>University of Essex</i>	1965
<i>University of Warwick</i>	1965
<i>Loughborough University</i>	1966
<i>Aston University</i>	1966
<i>Brunel University</i>	1966
<i>University of Surrey</i>	1966
<i>University of Bath</i>	1966
<i>University of Bradford</i>	1966
<i>City University, London</i>	1966
<i>Heriot-Watt University</i>	1966
<i>University of Salford</i>	1967
<i>University of Dundee</i>	1967
<i>University of Stirling</i>	1967
<i>Royal College of Art</i>	1967
<i>Cranfield University</i>	1969
<i>The Open University</i>	1969
<i>University of Buckingham</i>	1976
<i>University of Ulster</i>	1984

Źródło: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_UK_universities_by_date_of_foundation@oldid=582947100, dostęp: 17.12.2013. Dane potwierdzone na internetowych stronach głównych poszczególnych uczelni.

Szczególne, wręcz unikalne miejsce na mapie uczelni brytyjskich zajmuje umieszczony w powyższej tabeli *The Open University*. Znany jest powszechnie jako *Open University* lub *OU*, chociaż oficjalnie przedimek „the” stanowi część nazwy. Uczelnia ta odgrywa kluczową rolę w ofercie edukacji permanentnej (ustawicznej, całożyciowej) dla osób w różnym wieku, chcących m. in. odnowić swoje szanse zawodowe.

Najważniejszym przesłaniem *Open University* jest jego otwartość w procesie studiowania zdalnego. Ta cecha charakterystyczna postrzegana jest w kategorii otwartości do ludzi, do metody nauczania, do miejsca pobierania nauki i do samej idei kształcenia. Dzięki temu możliwe jest przybliżenie wiedzy każdej jednostce ludzkiej¹.

The Open University, założony w 1969 r., ma swoją główną siedzibę w Walton Hall w Milton Keynes w hrabstwie *Buckinghamshire* w pobliżu Londynu i filie w każdym z trzynastu regionów Wielkiej Brytanii. Z liczbą ponad 250 tysięcy studentów (w tym ok. 50 tysięcy studentów spoza Wysp Brytyjskich) plasuje się wśród największych uniwersytetów na świecie. Wykształcił już ponad 2 miliony absolwentów wydziałów nauk humanistycznych, edukacji i filologii, zdrowia i opieki społecznej, prawa, matematyki, informatyki i technologii, nauk przyrodniczych, nauk społecznych oraz szkoły biznesu, która kształci najwięcej MBA (Master of Business Administration) w całej Wielkiej Brytanii. Zdobył również najwyższe uznanie u studentów w latach 2005-2007 i w 2012 r.²

Tabela nie zawiera długiej listy uniwersytetów, które powstały na mocy legislacji z 1992 r. – *Further and Higher Education Act*. Ten akt prawny nadał wszystkim politechnikom miano uniwersytetów. Jednocześnie przyznał im uprawnienia do nadawania własnych certyfikatów i dyplomów w wyniku realizacji różnego rodzaju programów zawodowych. Funkcję organu nadzorczego i walidacyjnego tych przekształceń pełniła utworzona jeszcze w 1964 r. Rada ds. Państwowych Uprawnień Akademickich – *Council for National Academic Awards, CNNA*. Tym samym CNNA odebrała uniwersytetom dotychczasową wyłączność do nadawania stopni akademickich. Natychmiastowemu przekształceniu uległo 38 politechnik, dzięki czemu liczba uniwersytetów niebagatelnie wzrosła z 46 do 84 instytucji.

Wśród uczelni brytyjskich wyróżnić należy wiodące ugrupowanie placówek stowarzyszonych w tzw. *Russell Group* o bardzo wysokiej renomie pod względem jakości dydaktyki i badań naukowych.

Pełna lista 24 uczelni wchodzących w skład *Russell Group* obejmuje następujące instytucje kształcenia:

- *University of Birmingham*
- *University of Bristol*

¹ Por. J. Auleytner, *Polityka społeczna pomiędzy ideą a działaniem*, Warszawa, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1994, s. 151-153.

² Por. E. Potulicka, *System edukacji w Wielkiej Brytanii*, w: *Systemy edukacji w krajach europejskich*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2012, s. 360-362.

- *University of Cambridge*
- *Cardiff University*
- *Durham University*
- *University of Edinburgh*
- *University of Exeter*
- *University of Glasgow*
- *Imperial College London*
- *King's College London*
- *University of Leeds*
- *University of Liverpool*
- *London School of Economics & Political Science*
- *University of Manchester*
- *Newcastle University*
- *University of Nottingham*
- *University of Oxford*
- *Queen Mary University of London*
- *Queen's University Belfast*
- *University of Sheffield*
- *University of Southampton*
- *University College London*
- *University of Warwick*
- *University of York*³

Ranking z 2013 r. wykazuje, iż wśród uniwersytetów z *Russell Group* na czołowych pozycjach plasują się w kolejności: *University of Cambridge*, *London School of Economics & Political Science*, LSE, *University of Oxford*, *Imperial College London*, *Durham University*, *University of Warwick*, *University College London*, UCL⁴.

Listę rankingową najlepszych i zarazem elitarnych uczelni brytyjskich otwierają zamieniające się czołowymi miejscami Uniwersytety Oxford i Cambridge.

³ *Russell Group: our universities*, Internet (dostęp: 17.12.2013 r.), dostępny: <http://www.russellgroup.ac.uk/our-universities>

⁴ *Russell Group – Top UK university league tables and rankings*, Internet (dostęp: 17.12.2013), dostępny: <http://www.the-completeuniversityguide.co.uk/league-tables/rankings>

Ranking najlepszych uczelni w Wielkiej Brytanii

Nazwa uczelni	2009	2012
Oxford	1 miejsce	2 miejsce
Cambridge	2 miejsce	1 miejsce
LSE – London School of Economics and Political Science	3 miejsce	4 miejsce
Warwick	4 miejsce	6 miejsce
St Andrews	5 miejsce	3 miejsce
Imperial College	6 miejsce	10 miejsce
UCL – University College London	7 miejsce	5 miejsce
SOAS – School of Oriental and African Studies	8 miejsce	13 miejsce
Edinburgh	9 miejsce	16 miejsce
Loughborough	10 miejsce	9 miejsce
York	11 miejsce	15 miejsce
Lancaster	12 miejsce	7 miejsce
Bath	13 miejsce	14 miejsce
Exeter	14 miejsce	11 miejsce (ex aequo z Sussex)
Leicester	14 miejsce	17 miejsce
Durham	16 miejsce	8 miejsce
Dundee	17 miejsce	poniżej rankingu
Aston	18 miejsce	poniżej rankingu (18 miejsce – UEA – University of East Anglia)
Nottingham	19 miejsce	19 miejsce (ex aequo z Surrey)
Glasgow	20 miejsce	poniżej rankingu

Źródło: Ranking najlepszych uczelni w Wielkiej Brytanii, <http://www.uczelnie.info.pl/index.php?mod=newsy@id=3482>, dostęp: 10.12.2013.

Elitaryzm obydwu uniwersytetów i ich monopol na kształcenie na poziomie wyższym trwały nieprzerwanie od ponad sześciu stuleci, zanim w pierwszej połowie XIX w. powołane zostały do istnienia uniwersytety w Londynie i Durham. Uczelnia oxfordzka, służąc reprodukowaniu wyższych klas społecznych była pionierskim uniwersytetem angielskim, który w 1917 r. zainicjował edukację na poziomie doktorskim. Przyświecał temu jeden główny cel – przyciągnięcie do Anglii uczonych amerykańskich.

Oxford na przestrzeni swojej historii wykształcił całą plejadę utalentowanych ludzi obojga płci, wnoszących niebagatelną i uznany społecznie wkład w każdą dziedzinę aktywności człowieka. Jest wśród nich: [...] 25 premierów Wielkiej Brytanii, co najmniej 25 międzynarodowych liderów, 48 laureatów Nagrody Nobla, 6 królów, co najmniej 12 osób uznanych za święte,

20 arcybiskupów Canterbury oraz 9 zdobywców medali olimpijskich. W lutym 2008 r. 107 absolwentów uczelni było członkami Izby Gmin (House of Commons), 140 zasiadało w Izbie Lordów (House of Lords), 20 z nich było członkami rządu, 12 wchodziło w skład gabinetu cieni. Wśród najbardziej znanych absolwentów Oxfordu warto wymienić takie postaci, jak: Roger Bacon, Erasmus, Thomas More, Adam Smith, John Locke, Thomas Hobbes, William Harvey, Oscar Wilde, Margaret Thatcher, Aung San Suu Kyi, Viktor Orba, Harold Macmillan, Neil MacGregor, Aldous Huxley, Joseph Heller, Stuart Hall, Hugh Grant, Helen Fielding, Bill Clinton, James William Fulbright, generał Wesley Clark, Sir Isaiah Berlin, Tony Blair, Benzair Bhutto ⁵.

Finansowanie szkolnictwa wyższego – charakterystyka ogólna

Specyfika współczesnego modelu uniwersytetu brytyjskiego w istotny sposób rzutuje również na jego finansowanie. Model ten bywa definiowany jako formuła Newmana, czyli uczelnia kształcąca osobowość, wdrażająca kulturę intelektualną i hołdująca zasadzie elitarności. Różni się ona zatem wyraźnie od liberalnego modelu Humboldta.

Wypada zgodzić się z poglądem, że [...] *odmienność tradycji akademickiej w Wielkiej Brytanii w odniesieniu do modeli kontynentalnych – francuskiego i niemieckiego – może wynikać z faktu, iż brytyjskie uniwersytety były i są, podobnie jak średniowieczne kolegia uniwersyteckie, prywatnymi korporacjami, a ich istotną cechą jest obecnie autonomia i brak podległości instytucjom władzy państwowej. W skali europejskiej jest to dość wyjątkowa sytuacja, bowiem większość kontynentalnych uniwersytetów uległa podporządkowaniu aparatowi etatystycznemu już w okresie oświecenia. Stało się tak z powodu niepisanego porozumienia pomiędzy światem nauki i władzą, która z jednej strony dawała nowe instytucjonalne możliwości ludziom nauki, z drugiej zaś obligowała świat nauki do wspierania kultury narodowej poprzez kształcenie obywateli* ⁶.

Daleko idąca autonomia uniwersytetów brytyjskich przekłada się na dysponowanie otrzymywanymi funduszami, planowanie skali budżetu, przesuwanie środków na nadchodzące lata. Niezależnie od tego uczelnie muszą się rozliczać zarówno ze swoich finansów, jak i działalności merytorycznej,

⁵ D. Hejwosz, *Edukacja uniwersytecka i kreowanie elit społecznych*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2010, s. 218.

⁶ R. Nowakowska-Siuta, *Uniwersytet w systemie szkolnictwa wyższego Niemiec na europejskim tle porównawczym*, Warszawa, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2005, s. 40.

której prowadzenie zasilane jest ze źródeł publicznych i prywatnych. Pozy-skiwaniu funduszy towarzyszą mechanizmy konkurencji, stosowanie zachęt w staraniach o zdobywanie środków pochodzących z sektora prywatnego, wchodzenie we współpracę z biznesem. O przyznaniu i wielkości dotacji na badania naukowe decyduje jakość, a dorobek naukowy prześwietla audyt.

Struktura nakładów na szkolnictwo wyższe wskazuje na zdecydowaną przewagę źródeł prywatnych, co pozostaje w związku z nieprzerwanym od ponad dziesięciu lat wzrostem czesnego za studia pierwszego stopnia. O ile w państwach kontynentu europejskiego przewagę w finansowaniu sektora szkół wyższych mają środki publiczne, o tyle w Wielkiej Brytanii jeszcze w 2007 r. aż 64,2% nakładów pochodziło ze źródeł prywatnych. W świetle raportu *Education at a glance 2010. OECD indicators* – dla odmiany we wszystkich krajach członkowskich skupionych w tej organizacji przeciętny udział środków publicznych w finansowaniu szkolnictwa wyższego kształto-wał się na poziomie ok. 30%. Z tego samego dokumentu wynika, że Brytyj-czycy przeznaczali w 2007 r. na uczelnie wyższe 1,3% PKB (wydatki łączne ze źródeł publicznych i prywatnych), pozostając poniżej średniej wynoszącej w tym samym czasie 1,5% PKB w państwach *OECD*. Fundusze pochodzące ze źródeł publicznych i stanowiące dysproporcjonalnie mniej niż te z portfela prywatnego, bo 35,8% całości przyznawane są w formie grantu blokowe-go i konsumowane przez działalność dydaktyczną, badawczą i operacyjną. Nieskrępowanym dysponentem tego swoistego grantu są uczelnie, które w sposób autonomiczny określają swoje najważniejsze potrzeby⁷.

Trzeba zaznaczyć, że w skali międzynarodowej roczne wydatki na szkolnictwo wyższe w Wielkiej Brytanii są niższe niż w wielu krajach *OECD* w kategoriach zarówno proporcji produktu krajowego brutto *per capita*, jak i kwot przeznaczanych na jednego studenta, czy wreszcie na całkowite finansowanie kształcenia. O ile w Zjednoczonym Królestwie wydaje się na jednego studenta ok. 15 500 dolarów, o tyle w USA ok. 25 110 dolarów. W relacji do PKB *per capita* Australia przeznaczają ok. 25% więcej na jednego studenta, podczas gdy USA ok. 50% więcej. Wspomniane wyżej wydatki Brytyjczyków na szkolnictwo wyższe w wysokości 1,3% PKB świadczą o tym,

⁷ Por. M. Dybaś, *Dywersyfikacja szkolnictwa wyższego w Wielkiej Brytanii – stan obecny, kierunki zmian, możliwości implementacyjne na grunt polski*, w: *Nowe reguły finansowania szkół wyższych oparte na zasadzie współfinansowania studiów – doświadczenia międzynarodowe. Wstęp do operacjonalizacji strategii rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce 2010-2020*, Warszawa, Instytut Społeczeństwa Wiedzy, 2012, Internet (dostęp: 26.02.2013), dostępne: <http://www.frp.org.pl/publikacje/FRPWWspolfinansowanie2012.pdf>, s. 11-14.

że są wyprzedzani nie tylko przez Stany Zjednoczone i Australię, lecz również przez Kanadę, Koreę Południową, Japonię i Chiny. Amerykanie, asygnując 2,9% PKB na szkolnictwo wyższe, wydają ponad dwukrotnie więcej niż Brytyjczycy⁸.

W wymiarze instytucjonalnym najwięcej środków na brytyjskie szkoły wyższe asygnują tzw. rady. Są to:

- *The Higher Education Funding Council for England – HEFCE* (Rada ds Finansowania Szkolnictwa Wyższego Anglii);
- *The Higher Education Funding Council for Wales – HEFCEW* (Rada ds Finansowania Szkolnictwa Wyższego Walii);
- *The Scottish Funding Council – SFC* (Rada ds Finansowania w Szkocji);
- oraz pełniący funkcję rady *The Department for Employment and Learning in Northern Ireland – DEL* (Departament ds Edukacji i Zatrudnienia w Irlandii Północnej).

Ponadto funkcjonują organy rządowe i zajmujące się finansowaniem sektora szkół wyższych i przyporządkowane poszczególnym obszarom Wysp Brytyjskich. Są to:

- w Anglii – Ministerstwo Edukacji i Umiejętności;
- w Walii – lokalny rząd walijski;
- w Szkocji – władze Szkocji, a także Szkockie Ministerstwo Przedsiębiorczości, Transportu i Kształcenia Ustawicznego;
- w Irlandii Północnej – rząd Wielkiej Brytanii oraz Rada Szkolnictwa Wyższego Irlandii Północnej⁹.

Wymienione instytucje powołane zostały do życia przez brytyjski parlament, przed którym odpowiadają. Zakres ich działań szczegółowych stanowi:

- *przydzielanie funduszy przeznaczonych na szkolnictwo wyższe obejmujących działalność dydaktyczną oraz działalność badawczą;*
- *promowanie edukacji i badań wysokiej jakości;*
- *poszerzanie dostępu do edukacji i zwiększanie uczestnictwa innych jednostek w procesie finansowania;*

⁸ Por. *Staying on top: the challenge of sustaining world-class higher education in the UK*, Russell International Excellence Group, Russell Group Papers, Issue 2. 2010, Internet (dostęp: 14.01.2014), dostępny: <http://www.russellgroup.ac.uk>

⁹ A. Rozmus, *Szkolnictwo wyższe w Wielkiej Brytanii*, Rzeszów, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie, 2006, Internet (dostęp: 5.03.2013), dostępny: http://wsiz.rzeszow.pl/pl.../Dokumenty_WSLiZ/Uczelnia/Wydzialy/ZBnSW/raporty/Szkolnictwo_wyzsze_w_Wielkiej_Brytanii.doc

- szerzenie współpracy między światem nauki, biznesu i społeczeństwem;
- doradztwo rządowe obejmujące zakres szkolnictwa wyższego – definiowanie potrzeb, przyszłe kierunki rozwoju, itp.;
- informowanie studentów o rozwoju i jakości świadczonych usług edukacyjnych;
- zapewnienie właściwego wykorzystania środków publicznych ¹⁰.

Institucje finansujące uczelnie, przydzielając danej wysokości środki, kierują się różnymi kryteriami. Do współczynników wagowych należą m.in.: tzw. zredukowana liczba studentów, kosztocłonność edukacji studenta na konkretnym kierunku studiów, rodzaje kierunków, na których prowadzona jest dydaktyka. Zastosowanie mają również współczynniki decydujące o specyfice danej szkoły wyższej, jak na przykład dodatkowe koszty z tytułu prowadzonych studiów niestacjonarnych, kształcenie studentów dorosłych, lokalizacja uczelni (metropolia czy mniejsza aglomeracja).

Specyfika dotacji przyznawanych przez Radę ds. Finansowania Szkolnictwa Wyższego Anglii (HEFCE)

Rada działająca na terytorium Anglii dysponowała w roku akademickim 2010/2011 kapitałem w wysokości 7,4 miliarda funtów. Wysokość tych środków uległa zmniejszeniu do 6,5 miliarda funtów w roku akademickim 2012/2013. Uczelnie wyższe otrzymują dotacje dwojakiego rodzaju.

Mogą to być dotacje odnawialne, tzw. *recurrent funding*, które stanowią przeważającą część środków i pokrywają potrzeby w zakresie działalności dydaktycznej, badawczej i innowacyjnej. Fundusz innowacyjny służy transferowi wiedzy do gospodarki i społeczeństwa, wspiera współpracę szkoły wyższej z sektorem biznesu, włączając w to społeczności lokalne i regionalne. Dokładna kwota dotacji na rok akademicki 2010/2011 osiągnęła 6,472 miliarda funtów, stanowiąc blisko 90% kwoty całkowitej. Podwyżka opłat za studia do sumy od 6000 do 9000 funtów czesnego począwszy od roku akademickiego 2012/2013 spowoduje zmniejszenie o ok. 80% części dotacji na działalność dydaktyczną ¹¹.

Inny rodzaj rozwiązania stanowią dotacje zadaniowe nieodnawialne, tzw. *non-recurrent funding*, które nie są przekładane wprost na nauczanie i badania. Tworzy je fundusz specjalny (*special funding*) i fundusz celowy

¹⁰ Tamże, s. 11.

¹¹ HEFCE, *Guide to funding. How HEFCE allocates its funds*, 2010, Internet (dostęp: 5.03.2013), dostępny: http://www.hefce.ac.uk/media/hefcel/pubs/hefce/2010/1024/10_24.pdf

(*earmarked capital*). Ten pierwszy wspomaga zmiany strategiczne w szkołach wyższych, na przykład w zakresie wdrażania nowoczesnych technologii informatycznych. Ten drugi wydatkowany jest na infrastrukturę uczelni, w szerokim rozumieniu bazy materialnej.

Podział funduszy Rady ds. Finansowania Szkolnictwa Wyższego Anglii (HEFCE) w roku akademickim 2011/2012, wynoszących 6,5 miliarda funtów, przedstawiał się następująco (kolejność od najwyższych do najniższych kwot według poszczególnych rodzajów działalności): dydaktyka – 4,339 miliarda; badania – 1,558 miliarda; fundusz celowy – 223 miliony; fundusz specjalny – 207 milionów; fundusz innowacyjny – 150 milionów; fundusz moderacyjny – 30 milionów funtów¹².

Trzeba podkreślić, że rozdysponowanie dotacją odnawialną na działalność dydaktyczną, badawczą i innowacyjną leży w gestii samych uczelni, które, wykorzystując autonomię wewnętrzną, ustalają hierarchię potrzeb własnych. Jednak w pewnych przypadkach – w odniesieniu do dydaktyki i badań – stosuje się mechanizmy restrykcyjne. W Zjednoczonym Królestwie [...] *wprowadzie większą część dotacji na dydaktykę przyznaje się zgodnie z algorytmem, uwzględniając wyniki działalności, podlega ona również umowie finansowej, która określa skalę działalności dydaktycznej. Skalę działalności dydaktycznej określa się ogólnie, z wyjątkiem takich dziedzin, w których obowiązują limity, jak medycyna i pedagogika, oraz w przypadku finansowania dodatkowych miejsc na studiach. W tych przypadkach umowa finansowa określa docelową liczbę studentów*¹³.

O wielkości przyznawanych funduszy w ramach dotacji odnawialnej decyduje kilka zasadniczych czynników. Na dodatkowy zastrzyk finansowy mogą liczyć te kierunki studiów, które nie są zbyt popularne wśród kandydatów, ale uważa się je za ważne dla kraju. Podobnie jest z uprzywilejowanym dotowaniem regionów, w których dostęp do edukacji na poziomie wyższym jest ograniczony. Protektorat finansowy rozciąga się również na te instytucje, których potencjał stwarza możliwości prowadzenia badań naukowych na najwyższym poziomie. Zasilane jest przede wszystkim kształcenie studentów, którzy rozpoczynają edukację uniwersytecką – na niekorzyść tych, którzy uzyskują porównywalne lub niższe kwalifikacje. Powszechnie stosowaną regułą w dzieleniu dotacji na działalność dydaktyczną jest przyznawanie większych kwot dla bardziej kapitałochłonnych kierunków studiów. Wyższe

¹² Por. M. Dybaś, *Dywersyfikacja ...*, s. 16.

¹³ *Zarządzanie szkolnictwem wyższym w Europie. Strategie, struktury, finansowanie i kadra akademicka*, Warszawa, Eurydice, Sieć Informacji o Edukacji w Europie, 2009, s. 51.

środki finansowe lokuje się w studia pierwszego stopnia, za które studenci uiszczają niższe czesne.

W wyniku przyjętego algorytmu na wielkość dotacji oddziałuje potencjał uczelni określany jako liczba studiujących. Wliczają się tylko studenci brytyjscy i z państw kontynentu europejskiego. Tzw. *overseas students*, pochodzący spoza Unii opłacają czesne w całości bezpośrednio danej *alma mater*. Ważnym kryterium branym pod uwagę przy szacowaniu potencjału jest liczba studentów, którzy mają już za sobą co najmniej pierwszy rok nauki. Przy obliczaniu kosztocłonności stosuje się cztery grupy kierunków studiów, w ramach których różnicuje się nakłady w zależności od kosztów edukacji w określonej dyscyplinie. Przyjmuje się również założenie, iż wyższe są koszty studiowania w Londynie aniżeli w okolicach stolicy czy w bardziej odległych regionach. Dochód z czesnego odzwierciedla szacunkowy budżet będący w dyspozycji szkoły wyższej, co skutkuje przesunięciem bazy finansowej do niedostatecznie wspieranych placówek. W celu obliczenia zysku z czesnego bierze się pod uwagę średnią krajową opłat za naukę ponoszonych na danym kierunku studiów.

Znaczący potencjał rekrutacyjny w uczelniach brytyjskich stanowią studenci zagraniczni, przysparzając w ślad za tym wpływy z czesnego. Według danych *British Council* w kategoriach ekonomicznych opłaty za studia wnoszone przez cudzoziemców wynoszą ponad 10% całości dochodów uczelni. W odniesieniu do niektórych uniwersytetów kształtują się nawet na poziomie 36% ich całkowitego dochodu¹⁴.

Najliczniej reprezentowani studenci zagraniczni w uczelniach brytyjskich w roku akademickim 2010/2011 i 2011/2012 według kraju pochodzenia z rozbiciem na kraje spoza Unii Europejskiej i kraje Unii Europejskiej

Kraj	2010/2011	2011/2012
Chiny	67 325	78 715
Indie	39 090	29 900
Nigeria	17 585	17 620
Stany Zjednoczone Ameryki Północnej	15 555	16 335
Malezja	13 900	14 545

¹⁴ *Economic impact of international education. British delegation. Policy sessions: Economic impact. British Council, 2012, Internet (dostęp: 12.12.2013), dostępny: www.iie.org/media/Files*

Hong Kong	10 440	11 335
Arabia Saudyjska	10 270	9 860
Pakistan	10 185	8 820
Tajlandia	5 945	6 235
Kanada	5 905	6 115
Niemcy	16 265	15 985
Irlandia	16 855	15 075
Francja	13 325	12 835
Grecja	11 630	11 790
Cypr	11 320	11 620
Polska	7 330	6 295
Włochy	7 100	8 010
Hiszpania	5 795	5 935
Rumunia	4 625	5 915
Bułgaria	4 615	5 705
Total	295 060	298 645

Źródło: International student statistics: UK higher education, <http://www.ukcisa.org.uk/content/2196/International-students-in-UK-HE>, s. 2, 3, dostęp: 17.12.2013.
Dane zaczerpnięte z Higher Education Statistics Agency (por. <http://www.hesa.ac.uk>).

Według wiarygodnych obliczeń urzędowych agencji *HESA* (*Higher Education Statistics Agency*) wśród studiujących cudzoziemców najliczniejsi są Chińczycy przed Hindusami. Więcej jest Polaków – szósta pod względem liczebności grupa obcokrajowców z Unii Europejskiej na uczelniach brytyjskich – niż Włochów czy Hiszpanów. Zwraca uwagę wyprzedzający Polskę Cypr w kontekście proporcji do liczby ludności tego państwa wynoszącej zaledwie ok. 800 000 mieszkańców. Nasz kraj wyprzedzają również Niemcy, Irlandia, Francja i Grecja. Chociaż w tabeli nie uwzględniono liczb bezwzględnych odnoszących się do studentów z Litwy i Łotwy, Agencja *HESA* potwierdza dynamiczny przyrost ich wartości procentowych.

Warto podkreślić, iż do 28% udziału studentów zagranicznych w prestiżowym Uniwersytecie Oxfordzkim istotnie przyczyniają się Polacy, stając się po Niemcach najliczniejszą grupę studentów z Europy.

Najliczniej reprezentowani studenci zagraniczni w uczelniach brytyjskich w roku akademickim 2011/2012

Uczelnia	Studenci zagraniczni	Udział procentowy
The University of Manchester	11 235	28%
University College London	10 075	39%
The University of Nottingham	8 985	25%
The University of Edinburgh	8 785	32%
The University of Warwick	8 785	32%
The City University	7 510	39%
University of the Arts, London	7 105	41%
The University of Oxford	7 055	28%
King's College London	6 655	25%
Imperial College of Science, Technology @ Medicine	6 630	41%
The University of Birmingham	6 625	41%
University of Bedfordshire	6 555	29%
London School of Economics and Political Science	6 545	67%
The University of Sheffield	6 525	25%
The University of Coventry	6 420	21%
The University of Cambridge	6 100	31%
The University of Southampton	5 955	25%
The University of Leeds	5 795	18%
Middlesex University	5 780	25%
The University of Newcastle-upon- Tyne	5 500	26%

Źródło: *International student statistics: UK higher education*, <http://www.ukcisa.org.uk/content/2196/International-students-in-UK-HE>, s. 4, dostęp: 17.12.2013.

Dane zaczerpnięte z *Higher Education Statistics Agency* (por. <http://www.hesa.ac.uk>).

W roku akademickim 2011-2012 w skali całej Wielkiej Brytanii najwięcej studentów zagranicznych kształciło się w Anglii (ze wskazaniem 25% na Londyn), za którą plasowały się w kolejności: Szkocja, Walia i Irlandia Północna. Dominujące kierunki studiów wybierane przez przybyszów z innych krajów związane były z biznesem i administracją, za którymi podążały kierunki inżynierskie i techniczne, nauki społeczne, języki, kierunki medyczne, informatyczne, prawo, dziedziny przyrodnicze i pedagogiczne.

Finansowanie badań naukowych przejawia oznaki systemu podwójnego wsparcia, tzw. *dual support system*, czyli polega na finansowaniu podmiotowym w postaci dotacji blokowej i finansowaniu przedmiotowym na poszczególne projekty badawcze – granty. Tym pierwszym zarządza Rada

ds. Finansowania Szkolnictwa Wyższego Anglii (HEFCE), tym drugim – Rady ds. Badań (*Research Councils*).

W roku akademickim 2011/2012 dotacja blokowa, z której utrzymywana jest infrastruktura uczelni, finansowane są pensje kadry naukowej, badania podstawowe oraz rozwój młodych naukowców, sięgnęła kwoty 1,558 miliardów funtów. Podobnie jak w przypadku dotacji na działalność dydaktyczną, przy rozdziale środków na badania uwzględnia się potencjał, czyli liczbę pracowników naukowych zatrudnionych w placówce i spełniających kryteria jakościowe, a także kosztochłonność, na potrzeby której dyscypliny naukowe zaszerogowano do trzech grup i każdej z nich przypisano wagę.

Kolejne kryterium przy przyznawaniu funduszy publicznych stanowi poziom jakości badań sprawdzany przez system parametryzacji. Do 2011 r. ewaluacja badań pozostawała w gestii tzw. *Research Assessment Exercise (RAE)*, czyli w toku ćwiczeń oceny tematu badawczego. Dokonywana okresowo ocena jakości badań służy utrzymaniu i rozwijaniu potencjału, a także międzynarodowej konkurencyjności bazy naukowej w uczelniach brytyjskich. Jej celem jest promowanie wysokiej jakości w tych placówkach, które prowadzą najlepsze badania i są beneficjentami największej puli dotacji. Ewaluacji dokonuje się przede wszystkim w toku oceny środowiskowej, uwzględniając standardy krajowe i międzynarodowe. Uwaga skoncentrowana jest na jakości wyników, których odzwierciedleniem są opublikowane prace.

Po 2011 r. mechanizm ewaluacyjny przechodzi w zakres działalności tzw. *Research Excellence Framework (REF)*. Klasyfikacja jakości badań obejmuje pięciostopniową skalę: cztery gwiazdki odzwierciedlają jakość na najwyższym światowym poziomie; trzy gwiazdki oznaczają jakość na światowym poziomie; dwie gwiazdki stanowią o jakości na poziomie międzynarodowym; jedna gwiazdka oznacza jakość uznawaną na poziomie krajowym; placówki niesklasyfikowane przejawiają aktywność, która nie mieści się w przyjętej definicji badań naukowych. Każdemu poziomowi jakości przyporządkowano odpowiednie wagi¹⁵.

Powyższe kryteria ewaluacji mają zwolenników, jak również są przedmiotem ożywionej krytyki. Największymi beneficjentami okazują się instytucje szkolnictwa wyższego należące do grupy tzw. Złotego Trójkąta (*Golden Triangle*), dzięki którym brytyjskie badania naukowe postrzegane są na wysokiej pozycji w świecie. Oprócz Oxford i Cambridge w skład Złotego Trójkąta wchodzi 3 uczelnie będące członkami *The University of London* (federacja liczy 18 uczelni – *colleges*): *King's College London*, *The London*

¹⁵ Por. M. Dybaś, *Dywersyfikacja..., Zarządzanie ..., s. 23.*

School of Economics and Political Science oraz University College London. W Złotym Trójkącie wyróżnia się jeszcze *Imperial College London*, który w 2007 r. opuścił wspomnianą federację¹⁶.

Zdarza się, że alokacja zasobów finansowych faworyzuje przedsięwzięcia badawcze na relatywnie niskim poziomie, lecz umocowane w uczelniach wysoko notowanych w rankingu i cieszących się największym prestiżem. W przeciwieństwie do tego, osiągnięcia naukowe, których jakość stawia je na najwyższym światowym poziomie, bywają niedostrzeżone, ponieważ identyfikowane są ze słabszymi placówkami. Tymczasem uniwersytety ze Złotego Trójkąta wypracowują znaczącą pozycję brytyjskich badań naukowych w skali świata. Ewaluacje dokonywane przez *Research Assessment Exercise (RAE)* wzbudzały uzasadnione kontrowersje zarówno ze względu na wysokie koszty, jak i na fakt, że mogły wstrzymywać niektóre działania środowisk akademickich. Taktyka tego rodzaju podyktowana była wyłącznie chęcią spełnienia oczekiwań ewaluatorów. Na podstawie materiałów *RAE* z 2008 r. stwierdzono konieczność stosowania bardziej rzetelnych zasad oceny parametrycznej.

Warto nadmienić, że uniwersytety stowarzyszone w *Russell Group*, o czym wspomniano w podrozdziale niniejszej pracy, mając bardzo silną pozycję, w 2010 r. otrzymały ok. dwie trzecie budżetowych dotacji rządowych na przedsięwzięcia badawcze¹⁷. Liczące się w świecie uniwersytety, do których należą uczelnie z *Russell Group*, wymagają odpowiednich nakładów na kształcenie i badania naukowe pochodzących z szerokiego spektrum źródeł. Uczelnie czerpią dochody ze złożonej mieszanki źródeł publicznych, prywatnych i charytatywnych, dzięki czemu są w stanie utrzymywać wzajemnie i nierozzerwalnie połączone sfery działalności: dydaktykę, badania i innowacje.

Źródła dochodu uniwersytetów z *Russell Group* w roku akademickim 2007/2008

Źródło dochodu	%
Instytucje finansujące dotacje (środki publiczne)	29
Opłaty czesnego i kontrakty edukacyjne (środki prywatne)	20

¹⁶ Por. A. Matysiak A., *Jak wybrać uczelnię*, 2012, Internet (dostęp: 28.02.2013), dostępny: <http://www.artos.edu.pl/index/php/86-artykulycat/110-wybor-uczelni>

¹⁷ Por. Tamże.

Rady ds. badań, urzędy państwowe brytyjskie i z krajów Unii Europejskiej (środki publiczne)	16
Organizacje charytatywne brytyjskie i międzynarodowe (środki prywatne)	8
Inne świadczone usługi (środki prywatne)	6
Pozostałe przychody operacyjne (środki publiczne i prywatne)	6
Zakwaterowanie i działalność cateringowa (środki prywatne)	4
Korporacje przemysłowe, handlowe, użytku publicznego brytyjskie i międzynarodowe (środki prywatne)	3
Darowizny i inwestycje (środki prywatne)	3
Inne świadczone usługi (środki państwowe)	2
Ochrona zdrowia i szpitale (środki publiczne)	2
Dochody z tytułu odroczonej dotacji kapitałowych (środki publiczne i prywatne)	1
Prawa własności intelektualnej (środki prywatne)	0

Źródło: *Staying on top: the challenge of sustaining world-class higher education in the UK*, Russell International Excellence Group, Russell Group Papers, Issue 2, 2010, s. 10, <http://www.russellgroup.ac.uk>, dostęp: 14.01.2014.

Z wymienionych w tabeli następujących źródeł dochodów pochodzących z: rad ds. badań, urzędów państwowych, organizacji charytatywnych i różnego rodzaju korporacji finansowane są granty badawcze i rozmaite umowy kontraktowe.

Trzeba podkreślić, że uniwersytety brytyjskie w makroskali przyczyniają się do rozwoju ekonomicznego kraju przede wszystkim dzięki usługom na rzecz sektora biznesu, wliczając w to komercjalizację nowej wiedzy, profesjonalne szkolenia czy fachowy consulting. W roku akademickim 2010/2011 wartość tego rodzaju usług oszacowano na 3,3 biliona funtów. W porównaniu z poprzedzającym rokiem 2009/2010 odnotowano 7% wzrost z 3,1 biliona funtów. Jednocześnie w tym samym czasie również o 7% zwiększyły się inwestycje sektora biznesu na działalność uniwersytetów – z 587 milionów funtów do 629 milionów funtów¹⁸.

Należy również zwrócić uwagę na zaawansowane współcześnie zjawisko internacjonalizacji badań naukowych. Narodowa agencja statystyczna HESA wskazuje, iż 25% brytyjskiej kadry akademickiej ma korzenie międzynarodowe, a 45% dorobku naukowego stanowi wynik współpracy międzynarodowej. Współpraca ta, zdaniem brytyjskich naukowców i akademików, jest silnym czynnikiem motywującym do pomnażania dorobku badawczego. Tendencja ta odzwierciedla szerszy kontekst globalny. Wartość światowego dorobku naukowo-badawczego wytworzonego przez współautorów

¹⁸ *UK universities contribute to economic growth*, 2012, Internet (dostęp: 20.02.2014), dostępny: <http://www.hefce.ac.uk/news/newsarchive/2012/news73740.html>

międzynarodowych szacuje się na 35% całości dokonań intelektualnych, z utrzymującą się krzywą wzrostu z 25% na przestrzeni 15 lat¹⁹.

Post scriptum – refleksja nad anglosaskim systemem szkolnictwa wyższego

Przemiany w brytyjskim szkolnictwie wyższym mają ułatwić dostosowanie uczelni do nowych zasad działania, których ważnymi wyznacznikami są: upowszechnienie edukacji, ograniczenie funduszy publicznych, wspieranie rozwoju gospodarki opartej na wiedzy. W tym kontekście trzeba podkreślić specyfikę Zjednoczonego Królestwa, w którym uczelnie są prywatnymi, dotowanymi przez państwo organizmami o zróżnicowanych i odległych tradycjach.

Uniwersytety jako wysoce konkurencyjne centra zarówno naukowo-badawcze, jak i kulturotwórcze zabiegają w urzeczywistnianiu swych misji o to, aby nie utracić oblicza instytucji autonomicznych i samorządnych. Muszą jednak zderzać się z realiami urynkowionych systemów edukacyjnych – o różnym stopniu nasilenia w zależności od kraju – po to, aby pomyślnie prognozować swój rozwój. Pomimo zróżnicowania, uniwersytety w sześciu krajach anglosaskich – Anglii, Australii, Irlandii, Kanadzie, Nowej Zelandii czy USA – działają pod wpływem wspólnych czynników o charakterze systemowym.

Jak twierdzi Szulc, czynniki te ustanawiają:

- *wspólna tradycja akademicka i historia;*
- *podobny nacisk na studentów, szczególnie w kategorii wzrastających kosztów kształcenia i zaangażowania w działalność naukowo-dydaktyczną, aby sprostać kompetencyjnemu rynkowi pracy;*
- *powszechny nacisk na niebywałą skuteczność i efektywność w zarządzaniu uniwersytetem i realizację polityki rozwojowej;*
- *podobny nacisk ze strony władz, aby uniwersytety podnosiły jakość kształcenia, poziom badań naukowych i angażowały się w sprawy ogólnospołeczne spełniając równocześnie swoje i misje i cele w jak najbardziej efektywny sposób, nie tracąc przywiązania dla znaczenia tradycji akademickiej, prestiżu i ustalonej autonomii oraz swojej fundamentalnej roli w kształtowaniu postaw obywatelskich w państwie;*

¹⁹ *Economic impact of international education. British delegation. Policy sessions: Economic impact. British Council, 2012, Internet (dostęp: 12.12.2013), dostępny: www.iie.org/media/Files*

- *podobny nacisk na instytucje i ich kadre naukowo-dydaktyczną z tytułu ograniczeń w publicznych funduszach i ich dostępności z innych źródeł finansowania, aby zdobywać te środki za wszelką cenę w sposób przedsiębiorczy;*
- *niebagatelna i wzrastająca rola kapitału własnego i donacji (endowments) dla zapewnienia jakości kształcenia, wysokiego poziomu badań naukowych, nowoczesnej infrastruktury i stabilności finansowej uniwersytetów*²⁰.

Domeną anglosaskiego systemu szkolnictwa wyższego pozostaje kształcenie liderów, którzy sprostają zadaniu kierowania zespołami ludzkimi w ich szeroko rozumianych działaniach twórczych na rzecz społeczeństwa, gospodarki i państwa.

Tradycja akademicka sprawia, że uniwersytety, z gwarancją zachowania autonomii i wolności, prowadzą swoją działalność dydaktyczną i naukowo-badawczą przestrzegając integralności środowisk akademickich, które respektują zasady uczciwości, rzetelności i szacunku, doceniają zalety pracy zespołowej, stosując formułę myślenia krytycznego.

Skala oddziaływania anglosaskiego systemu szkolnictwa wyższego ma swoje podłoże, którego natura jest wymierna i wystarczająco precyzyjnie mierzalna w postaci osiągnięć naukowych i innowacyjnych. O intelektualnym mobilnym potencjale ludzkim stanowi potęga publikacji, cytowań, patentów i wdrożeń. Obrazu dopełniają nobliści i zdobywcy prestiżowych nagród naukowych. Uznane wzbudza nowoczesna infrastruktura i międzynarodowe interdyscyplinarne grupy badawcze. Wszystko to znajduje odzwierciedlenie na liczących się listach rankingowych. Wyniki głównych światowych rankingów uniwersytetów świadczą o tym, że uniwersytety anglosaskie zajmują ok. 70% wszystkich ocenianych instytucji kształcenia w skali „top 100” i analogicznie ok. 50% w skali całej listy „top 500”²¹.

Tym samym dowodzą swego potencjału i konkurencyjności. Swoją ugruntowaną na przestrzeni lat pozycją i renomą promieniują na środowiska akademickie i przestrzeń wiedzy Europy i świata.

²⁰ Z.M. Szulc, *Plusy i minusy anglosaskiego systemu szkolnictwa wyższego: zarys modelu do wyboru strategii i koncepcji reform funkcjonowania uniwersytetów w Polsce*, 2008, Internet, [Blog], (dostęp: 18.02.2014), dostępny: <http://percipolonia.blogspot.com/2008/05/zdzislaw-m.html>

²¹ Tamże.

Bibliografia

- Auleytner J., *Polityka społeczna pomiędzy ideą a działaniem*, Warszawa, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1994.
- Dybaś M., *Dywersyfikacja szkolnictwa wyższego w Wielkiej Brytanii – stan obecny, kierunki zmian, możliwości implementacyjne na grunt polski*, w: *Nowe reguły finansowania szkół wyższych oparte na zasadzie współfinansowania studiów – doświadczenia międzynarodowe. Wstęp do operacjonalizacji strategii rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce 2010-2020*, Warszawa, Instytut Społeczeństwa Wiedzy, 2012, <http://www.frp.org.pl/publikacje/FRPWWspolfinansowanie2012.pdf>, dostęp: 26.02.2013.
- Economic impact of international education. British delegation. Policy sessions: Economic impact. British Council*, 2012, [www. iie.org/media/Files](http://www.iie.org/media/Files), dostęp: 12.12.2013.
- Education at a glance 2010. OECD indicators*, 2010, [http://www.oecd.org/document/52/0.3343.en_2649_39263238_45897844_1_1_1.00.html](http://www.oecd.org/document/52/0,3343,en_2649_39263238_45897844_1_1_1,00.html)
<http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/educationataglance2010oecdindicators.htm>. dostęp: 5.03.2013.
- HEFCE, Guide to funding. How HEFCE allocates its funds*, 2010, http://www.hefce.ac.uk/media/hefce1/pubs/hefce/2010/1024/10_24.pdf, dostęp: 5.03.2013.
- Hejwosz D., *Edukacja uniwersytecka i kreowanie elit społecznych*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2010.
- Higher Education Act 2004*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/8/contents/enacted>, dostęp: 9.01.2014.
- International student statistics: UK higher education*, <http://www.ukcisa.org.uk/content/2196/International-students-in-UK-HE>, dostęp: 17.12.2013.
- Matysiak A., *Jak wybrać uczelnię*, 2012, <http://www.artos.edu.pl/index/php/86-artykulycat/110-wybor-uczelni>, dostęp: 28.02.2013.
- Nowakowska-Siuta R., *Uniwersytet w systemie szkolnictwa wyższego Niemiec na europejskim tle porównawczym*, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2005.
- Potulicka E., *System edukacji w Wielkiej Brytanii*, w: *Systemy edukacji w krajach europejskich*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2012, s. 341-384.
- Ranking najlepiej wykształconych krajów świata*, 2012, <http://szkola.wp.pl/kat,131914,title,Ranking-najlepiej-wykształconych-krajow-swiata,wid,14973791,wiadomosc.html>, dostęp: 5.03.2013.
- Ranking najlepszych uczelni w Wielkiej Brytanii*, <http://www.uczelnie.info.pl/index.php?mod=newsy@id=3482>, dostęp: 10.12.2013.

- Rozmus A., *Szkolnictwo wyższe w Wielkiej Brytanii*, Rzeszów, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie, 2006, http://wsiz.rzeszow.pl/pl.../Dokumenty_WSLiZ/Uczelnia/Wydzialy/ZBn-SW/raporty/Szkolnictwo_wyzsze_w_Wielkiej_Brytanii.doc, dostęp: 5.03.2013.
- Russell Group – Top UK university league tables and rankings*, <http://www.thecompleteuniversityguide.co.uk/league-tables/rankings...>, dostęp: 17.12.2013.
- Russell Group: our universities*, <http://www.russellgroup.ac.uk/our-universities/>, dostęp: 17.12.2013.
- Staying on top: the challenge of sustaining world-class higher education in the UK*, Russell International Excellence Group, Russell Group Papers, Issue 2. 2010, <http://www.russellgroup.ac.uk>, dostęp: 14.01.2014.
- Struktury systemów szkolnictwa wyższego w Europie 2006/2007. Proces Boloński: kierunki rozwoju w poszczególnych krajach*, Warszawa, Eurydice, Sieć Informacji o Edukacji w Europie, 2008.
- Szulc Z. M., *Plusy i minusy anglosaskiego system szkolnictwa wyższego: zarys modelu do wyboru strategii i koncepcji reform funkcjonowania uniwersytetów w Polsce*, 2008, [Blog], <http://percipipolonia.blogspot.com/2008/05.zdzislaw-m.html>, dostęp: 18.02.2014.
- UK universities contribute to economic growth*, 2012, <http://www.hefce.ac.uk/news/newsarchive/2012/news73740.html>, dostęp: 20.02.2014.
- http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_UK_universities_by_date_of_foundation@oldid=582947100, dostęp: 17.12.2013.
- Wójcicka M., *Studia uniwersyteckie i nieuniwersyteckie a strategię rządowe – uwarunkowania dywersyfikacji*, w: *Dywersyfikacja w szkolnictwie wyższym. Uwarunkowania i perspektywy*, Warszawa, Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, Uniwersytet Warszawski, 2002, s. 27-60.
- Zarządzanie szkolnictwem wyższym w Europie. Strategie, struktury, finansowanie i kadra akademicka*, Warszawa, Eurydice, Sieć Informacji o Edukacji w Europie, 2009.

Higher education in Great Britain. Specific development features and funding – the past and the present

The article addresses the topic of higher education in Great Britain in the light of the past and present developments. For the legislation framework, there is a brief description of important legal acts and documents dated since 1956. A historical outline offers a list of universities by the year of foundation, accompanied with some information about The Open University and its specific nature. The emphasis is put on the top UK universities in the ranking and the position of higher education institutions that belong to the Russell Group. In addition to that, the role of elitist academic environments created by the Universities of Oxford and Cambridge, both in terms of a very high quality teaching and outstanding research, is raised.

In the section dedicated to funds for teaching and research, the following issues are addressed: the allocation of financial resources for higher education from the GDP, the structure of funding and the significance of private sources; the role of Higher Education Funding Councils (HEFCEs) and the adopted modes of recurrent and non-recurrent funding; the participation of foreign students who come to study in British universities from European Union countries and overseas, and they contribute to an overall budget.

Final remarks refer to research evaluation and quality assessment. The post-scriptum stresses common systemic factors that strongly affect teaching and research activities of the British universities.